

Salų miestelis: kaip gyvena „miniatiūrinė Lietuva?“

Dana KURMILAVIČIŪTĖ

Rokiškio rajone esantis Salų miestelis – vienas iš įdomiausių Lietuvoje. Pirma, jis unikalus savo geografinė padėtimi: yra įsikūręs Dviragio ežero saloje, kurią su krantu jungia tiltai ir kelio pylimas. Antra, pažvelgus iš paukščio skrydžio, aiškiai matyti, kad šio miestelio kontūrai atkartoja Lietuvos žemėlapiu kontūrus. Neveltui Lietuvos kaimo turizmo asociacija šiemet įtraukė Salas į sąrašą objektų, rekomenduojamų aplankyti visiems, keliaujantiems po gimtąjį kraštą.

Šioje „miniatiūrinėje Lietuvoje“ ošia ūksmingas parkas, laikomas vienu seniausių mūsų šalyje; romantiškai vilioja istorinis neoklasicistinio stiliaus dvaras, menantis savo garsųjų šeimininkų gyvenimą; žvilgsnį traukia čia stovinti šv. Kryžiaus bažnyčia, iškilusi XIX a. pab. ir pripažinta valstybės saugomu objektu.

Saliečiai pagrįstai didžiuojasi garbinga istorine praeitimi

Svetingi miestelio gyventojai atklystantiems turistams skuba atskleisti įdomių dalykų. Pirmiausia, žinoma, pasigiria, kad Salos – tikrai sena gyvenvietė: jau XV a. ji priklausė didikams Kęsgailoms, pasižymėjusiems kaip ištikimi Vytauto Didžiojo rėmėjai ir bendražygiai. Pavyzdžiui, šios giminės atstovas Mykolas Kęsgaila, karvedys, vedė karių pulkus į Žalgirio mūšį.

Vėliau Salos tapo garsių Lietuvos magnatų Radvilų valda. Salas šiai įtakingai giminei XVI a. dovanavo Lenkijos karalius ir LDK didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis. Tiesa, to meto dvaro pastatai nepriminė dabartinių: jie tebuvo mediniai, nors ir iškilę ant mūro pamatų. Vieni istoriniai šaltiniai teigia, kad patys Radvilos čia negyvenę, o atvažiuodavę tik pamedžioti, kituose užsimenama, kad čia kažkada rezidavęs kardinolas Jurgis Radvila. Dar liaudyje mėgstama pasakoti, jog Radvilų laikais čia buvęs užveistas iki mūsų dienų išlikęs miško parkas, o jame esančiame žvėryne gyvendavę lokiai, saugoję dvaro rūmus.

Na, kaip ten bebūtų buvę, daugiau žinių yra sukaupę apie vėlesnius Salų dvaro valdytojus – iš Italijos kilusius didikus Morikonius.

Saulėtosios Italijos sūnūs – Lietuvos žemėje

Vienas iš šios giminės narių, Ignotas Morikonis, ir pasistatydinęs dabartinius dvaro rūmus. Pačių saliečių atmintyje jis yra išlikęs

Salų dvaro rūmai

Salų bažnytelė

Salų bažnytelės vidus

Dailės MIKUCKAITĖS ir Ritos PILIPAVIČIŪTĖS nuotraukos

kaip gana prieštaringo charakterio asmenybė. Be galo taupus, netgi šykštus sau ir savo šeimai žmogus, didikas niekada negailėjo pinigų bažnyčiai ir Salų valstiečiams. Jis įrengė mokyklėlę valstiečių vaikams, ligoninę, vaistinę, panaikino visas valstiečių skolas. Morikoninių laikais dvare veikė ir muzikos mokykla (tai buvo retas dalykas), kuriai vadovavo Salų bažnyčios vargonininkas Jurgelionis. Mokiniai mokėsi groti pučiamaisiais ir styginiais instrumentais, dainavo

bažnyčios chore; juos dvaras išlaikė savo lėšomis, dar mokėdamas ir stipendijas.

Paskutinis Salų dvaro šeimininkas buvo Liucijonas Morikonis – didžiai išsilavinęs intelektualas, deja, prastas jam tekusio turto valdytojas. Jis vis plėtė statybas, griebėsi kitų nepagrįstų finansinių projektų, kol galiausiai ėmė ir subankrutavo. Taigi dvaras atiteko Reinoldui Tyzenhauzui, kurio valdymo laikais Salose būdavo rengiamos geriausios puotos visoje Kauno gubernijoje, į

bažnyčios remonto darbai. Jai sutvirtinti šių senovinių maldos namų pamatai, pakeisti sutrūniję sienų rąstai, „pagydytos“ pažeistos medienos dalys. Darbus atliekantis UAB „Rokiškio apdaila“ darbuotojai įsitikinę: praeis kiek laiko, ir bažnytelės pastato būklė nekels nerimo, kaip būta iki šiol.

Salų parkas – vienas seniausių Lietuvoje

Radviloms valdant, čia ošė miško parkas, kuriame medžiai nebuvo kertami. O augo jame daugiausia lapuočiai: liepos, uosiai, klevai, pilkosios tuopos (pastarųjų tarpe yra tokių, kurių amžius dabar skaičiuojamas pora šimtų metų). Parke būta ūksmingos alėjos, ežero link ir paežeriais driekėsi takai. Deja,

Salų parko alėja

kurias sugūžėdavo visa to laikmečio aukštuomenė. Dvare veikė vasaros teatras, į kurį atvykdavo vaidinti aktorių net iš Prancūzijos.

Po Reinoldo Tyzenhauzo mirties Salos atiteko jo seseriai Marijai Tyzenhauzaitei – Pšezdziekienei, na, o paskutinis dvaro valdytojas buvo jos anūkas Reinoldas Pšezdzieckis – diplomatas ir rašytojas. Vaikų jis neturėjo, mirė vienišas Paryžiuje.

Savininkai keitėsi...

1922 metais, Lietuvoje įvykdžius žemės reformą, Salų dvaras perėjo valstybės žinion. Po jo rūmų stogu pradėjo veikti mergaičių ūkio mokykla, vėliau – žemės ūkio technikumai, kuriame specialistai rengti iki 1979 metų. Vėliau čia įsikūrė pagrindinio ugdymo mokykla, veikusi iki 2003 metų.

Ilgus dešimtmečius neremontuoto dvaro rūmų pastato būklė ilgainiui tapo tiesiog apgailėtina – kiuro stogas, trupėjo pamatai, pelijo sienos. Laimei, gavus lėšų, dabar vyksta šio pastato tvarkymo darbai. Taisomas stogas, kamina, lietvamzdžiai, lauko laiptai, keičiami langai ir durys. Pastatas tikrai atgims naujam gyvenimui, pirmiausia, žinoma, kultūriniam.

Palengva į priekį stumiasi ir miestelyje esančios šv. Kryžiaus

laikui bėgant, vis labiau ėmė kristi į akis parko nepriežiūros požymiai: priaugo Beverčių medžių, sutankėjo krūmai. O pakėlus ežero lygį, visa pakrantės juosta tapo užtvindyta, dėl to sunyko daug vertingų senų želdinių.

Tapo aišku, kad dvaro sodybos parku būtina pasirūpinti, ir nedelsiant, kol jis nesunyko galutinai.

Laimei, prieš porą metų buvo pradėtas įgyvendinti projektas, skirtas Rokiškio rajono teritorijų kraštovaizdžiui formuoti ir jo ekologiškai būklei gerinti. Į šį projektą buvo įtrauktas ir Salų gyvenvietės parkas. Taigi jame daug kas nuveikta: jis išvalytas nuo prastos būklės medžių ir menkaverčių želdinių, prisodinta nemažai naujų medžių – liepų, obelių, klevų, o atsižvelgus į tą trasą, kur driekėsi senesnis, įrengtas naujas pėsčiųjų takas.

Apskritai Salų gyvenvietės žmonės džiaugiasi prie dvaro parko esančiame Dviragio ežero paplūdimyje įrengta poilsio zona. Už ES struktūrinių fondų lėšas sutvarkytas ežero atabradas ir prieigos prie vandens, atsirado patogūs lieptai, persirengimo kabinos, sutvarkyti sanitariniai mazgai, sukurta nemažai mažosios architektūros elementų. Gražūs vaizdai atsiveria užkopus į iškilusį apžvalgos bokštą.

Nukelta į 12 p.